

Az írás: helyzetek és képek

- Mátyus Aliz: Kígyószisz –

A művészet egzisztenciális kérdés. Mátyus Aliz számára mindenképpen az. Az eredendően falukutató szociográfus, tanulmányok és szociográfiai publikálása mellett, íróként újra és újra saját belső terének felfedezésére, elemzésére tesz kísérletet. Az 1987-es *Faluregény* és az 1992-es *Anya meghalt* című korábbi kötetei is erőteljesen önéletrajzi ihletésűek. Sugárzik belőlük a környezet és az ember iránti érzékenység. A legfrissebb munka, a több mint tízévi hallgatást követően megjelenő *Kígyószisz* pedig immár trilógiává bővíti a visszaemlékezések sorozatát. Az új mű is egyszerre írói szembesítés és szembesülés a szerző jelenkori önmagával és addig megtett életútjával.

A legnehezebb arról írni, ami megrázó, átstrukturáló hatású az emberre. Mi lehetne meghatározóbb élmény egy író számára, mint saját életének sorsfordító eseményei, emlékei, melyeket visszaidézni és művészi formában feldolgozni kényszerül? Írónőnek és anyának a legsorsdöntőbb élmény és ihletforrás a gyermek megszületése és emberréérése. Ez az a történet, amely alapvetően rányomja bélyegét az írásmódra. A legújabb regényben a megszólaló narrátor mellett így kap egyre nagyobb teret egy másik személy, az ajánlás címettel névazonosságot viselő fiú, Bence. Mindenekelőtt ő az elősegítője a megnyugvásnak, a végső megbékélésnek.

Életet jelentő élmények sorakoznak egymás mellett; személyes és hivatásbeli kudarcok és sikerek. A megfoghatatlanul intim téma feldolgozási lehetőségét az eltávolítás, az egyes szám harmadik személyű megszólalás teszi lehetővé. Az emlékek áradó tudatfolyamból érzékletesen pergő álmokképpé alakulnak át. A pusztító, üldöző tűzvész tisztítótűzzé szelődül. Az átalakulás nyelvileg is érzékelhető. A végeláthatatlan, többszörösen összetett körmondatokat kérdések és szikár tömondatok követik, mígnem a nyelvet álomszerűség és kiegyensúlyozottság hatja át. A regény(novellafüzér) kereteként szolgáló kezdő- és zárójelenet természetkép; egy nézőpontból, egy beállításból szemlélt állókép. A helyzetek és a képek legfőbb ösztönzője: a film és az impresszio-

nizmus. Egy szemszögből láttatott benyomások, asszociációk, színek követik egymást. A meghatározó művészeti élmények: Paul Cézanne, Ferenczy Károly és Andrzej Wajda. Singularis harmadik személyben, kívülről mutatkoznak meg a legbensőbb dolgok, színek, érzések, hangulatok által.

„A fényképekkel könnyebb, a szavakkal nehezebb.” Az elbeszélő hagyja a szavakat áradni, ismétlődni, botladozni a maguk útján. Elsősorban a képekre koncentrálnak, mégpedig az emlékképekre. „Amíg kész nem lesz a könyvvel – mondja -, fejleszt a képet. S közben, mert élni kell, aludni kell, dolgozni kell, lebontja ezt az egész életében, s különösen a fiával kettős életükben, egyre gyarapodó, felhalmozódó tárgyi világot, beleértve a papír neműeket is, ami neki csak az írott papírokat, de a fiának a rajzoltakat és festetteket, s az utóbbi években egyre nagyobb tömegben a fényképezeteket is jelentette. Mégpedig úgy, hogy a kincsek őrzését átviszik a ténylegesből a virtuálisba, a körülvevő tárgyakból kiválogatják, amik már nem az otthonérzésüket okozzák, csak a rendtelenséget, s ezekről Bence fényképfelvételeket készít. Ami addig kézzel fogható kincs volt, ezennel fényképpé válni képes emlék lesz, s miután kiállta a megörökítés próbáját, megválhatnak tőle.”

Mozaikokból áll össze a könyv. Kincs-emléktár készül, melynek tétje a készenlét, a továbblépés. A kincsestár egyik meghatározó mozaikdarabja Ferenczy Károly többször is idézett, kedvencnek vallott festménye: az *Október*. A regénybeli lelkiállapot képi megjelenítése. A festményen a középponti alak, látóköréből mindent és mindenkit kizárva, egyedül az olvasásra koncentrált; hátat

fordítva az árnyék felé indul. Hasonlatosan a regény létösszegzést művészi formában megjelenítő, transzcendenciára nyitott főhőséhez. A lezárás azután újra a természet. A megállíthatatlan körforgás: az elvirágzott kígyószisz helyébe lépő élet-erős vaddohány.

(Pannon Tükör Könyvek – Orpheus, 2004)

Tunyogi Csapó (Kocsis) Gábor

Csattanós válasz

– Lugánói Tanulmányi Napok –

Voltaképpen csaknem mindegy, ki mikor, miért és hogyan hagyta el 1945 után az akkor földig rombolt s a továbbiakban porig alázott magyar Hazát. S az is csaknem teljesen mindegy, ki mikor, hogyan és miért tért vagy tér vissza; a vizsztatérok egy kalap alá kerülnek s szembe kell nézniük a kérdéssel, még akkor is, ha az kimondatlanul marad: Amikor dörgött és villámlott az ég, megfutottatok, s míg mi, akik maradtunk, elszenvedtük mindazt, amit el kellett szenvednünk, mit csináltak ti, azon kívül, hogy a nyugati luxuskörnyezetben megszedtétek magatokat? Mit akartok újra e megnyomorított Hazában? Fitogtatni a gazdagságotokat? Maradtatok volna ott, ahol voltatok! Nincs szükségünk rátok!

Nem akarom kétségbevonni e kérdések jogosságát, hiszen talán sok esetben van bennük valami igazság. Le kell azonban szögezni azt is, hogy voltak – talán szabad azt mondanom: voltunk – a megfutók között olyanok is, akik nem azért menekültek, mert jobb életkörülményekre vágytak, s elsősorban nem is csak azért, hogy az irhájukat mentsék, hanem azért, hogy másutt, más eszközökkel megpróbálják újra felvenni azt a harcot, amelynek folytatása Magyarországon a brutális szovjet beavatkozás után lehetetlenné vált.

Ez az állítás itthoni körökben persze nem sok hitelt talál, ami bizonyos fokig érthető is, hiszen nagy és látványos eredményeket nem tudunk felmutatni. Viszont: éppen ezért fontos, hogy azt a keveset, amit tehattunk és tettünk is, dokumentáljuk mind a jelen, mind az utókor számára.

Ilyen dokumentáció *Saáry Éva A Lugánói Tanulmányi Napok tizenöt éve* című, a *Szenczi Molnár Társaság* által kiadott, szép kiállítású, gazdag fénykép-anyaggal ellátott könyve. A szerző "civilben" geológus, aki szakmájában is mindig, mindenütt megállotta helyét; "úgy mellesleg" költő, író, festő- és fotóművész s mindezen túl a Ticinói Magyar Egyesület, valamint az 1976-ban megalakult Svájci Magyar Irodalom- és Könyv-barátok Körének (1984-től: Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör, a továbbiakban SMIKK) elnöke és primus motorja tizenhat esztendőn át.

Könyve csattanós válasz a fenti, fanyalgó kérdésekre. Mert hát: a világot nem tudtuk kifordítani a sarkából, ez azonban másoknak sem sikerült. Az viszont kétségtelenül elismerendő teljesítmény, hogy a SMIKK 1977-től 1991-ig minden év októberében négy-öt napra(!) összehozott 100-200 – többé-kevésbé akadémiai végzettséggel rendelkező – magyart, akik nem szórakozni jöttek a festői szépségű Luganoba, illetve 1990-ben Szegdre s egy évre rá Egerbe, hanem azért, hogy meghallgassák neves vagy kevésbé neves honfitársaik – közöttük nemzetközileg is ismert és elismert professzorok, tudósok, írók, gondolkodók – előadásait, amelyek megpróbálták minden ideológiai szemellenző nélkül elemezni, látni, láttatni és értékelni a magyar múlt, jelen és – különös hangsúllyal – a jövő kérdéseit. És ezt a munkát nem szponzorálta semmiféle szervezet vagy alapítvány; az előadók nem kaptak – nem is kértek – semmiféle honoráriumot és a résztvevők készségesen megfizették a ha nem is borsos, de jelentéktelennek sem mondható részvételi díjat.

Mindez persze nem sokat mond e Tanulmányi Napok légköréről, hangulatáról, amelyet egyrészt a teljes szellemi nyitottság, másrészt a nemzet iránti feltétlen történelmi elkötelezettség jellemez. Aki e kettőt nem tudja összeegyeztetni, annak nyilván soha nem volt szerencséje bejutni egy ilyen szellemi műhelybe, ahol minden előadást élénk, sokszor parázs vita követ, s ahol a "hivatalos program" után egy asztalnál ülnek az előadók és a közönség... Az ember hatalmas kovácsműhelyben érzi magát, ahol valamennyien együtt püföljük a fehéren izzó vasat, amely ontja a szikrát... Éjfél... Éjjel kettőig... És néha tovább is, különösen, ha valaki kimerülten e szellemi kovácsmunkától elkezdte énekelni, hogy: "Elindultam szép hazámból"...

A könyvismertetésnek nem az a feladata, hogy mindent elmondjon a könyvről, sokkal inkább az, hogy kíváncsivá tegye az olvasót. Éppen ezért bizonyára nagyon érdekes utalni a statisztika adatokra, amelyek ékesen bizonyítják, hogy mennyire a szellemi nyitottság és az összmagyar tudat alapjára épültek a Lugánói Tanulmányi Napok. A tizenöt év 92 előadója közül 57 jött Nyugat-Európából, 12 tengeren túlról s 23 Magyarországról és/vagy az elszakított területekről. Az emigránsok közül itt és most tudatosan csak azokat említem meg, akiket Magyarországon – tudtommal – még ma sem ismer senki, éppen azért, mert befogadó, új hazájuk polgáraiként tettek szert nemzetközi elismertségre, mint *Bogyai Tamás* művészettörténész, *Czettler Antal* jogász/közíró, *Dénes Tibor* író, *Ferdinándi Mihály* történész, író, etnológus, a puerto-ricói egyetem világhírű professzora, *Gosztonyi Péter* történész, a berni Kelet-Európai Könyvtár igazgatója, *Barki Éva-Mária*, a nemzetközi, kisebbségi jogok világszerte elismert szakértője, *Békés Gellért*, a római Pontificio Ateneo S. Anselmo intézetben a dogmatika és az egyháztan tanára, majd az ökumenikus tanszék vezetője, *Yves de Daruvár* történész, aki francia diplomataként futott be fényes pályát, *Matúz József*, a freiburgi egyetem turkológus professzora, a keleti tudományok nemzetközileg ismert és elismert kutatója, *Monoszló Dezső* író, az ausztriai Theodor Körner-díj és az Osztrák Köztársaság arany érdemkeresztjének tulajdonosa, *Révész László*, a Svájci Keleti Intézet főmunkatársa, a berni és a zürichi egyetemek professzora, *Reszler András* az európai eszme- és kultúrtörténet professzora az USA leg-

nevesebb egyetemén, *Piazza Péter* építész-mérnök, csaknem tíz éven át a johannesburgi angol egyetem tanszékvezetője, *Vajay Szabolcs* történész, jog- és államtudós, közigazdász, aki csaknem negyed századon át képviselte Argentínát az UNESCO-nál, vagy *Váralljai Csocsán Jenő*, az oxfordi egyetem demográfiai tanszékének professzora...

Az aránytalanság természetesen szembeötlő: a 92 előadó közül 69 (75%) emigráns és csak 23 (25%) jött a Kárpát-medencéből, holott nyilvánvaló, hogy a világban szétszórt magyarság csak kicsiny töredéke a nemzet egészének. Ez azonban kétségtelenül nem a Tanulmányi Napok szervezőin, hanem az akkori Magyarország és az "utódállamok" egyöntetűen "aczélos" kultúrpolitikáján múlott. Mert hát nyugati rendezvényekre – meghívás ide vagy oda – azért nem engedtek ki bárkit; ezt figyelembe véve az arány nem is olyan rossz. Az első nem emigráns előadó a marosvásárhelyi *Veress Dániel* volt 1980-ban; Magyarországról elsőnek őstörténetünk nagy kutatója, *László Gyula* professzor kapott és mert vállalni szerepet, 1981-ben. Csak a nyolcvanas évek végén jöttek – jöhettek s mertek jönni – egyre többen Magyarországról. Időrend szerint felsorolva: *Szállási Árpád* neves orvos-történész (1983), *Vigh Károly* (1984), *Lisztóczy László*, *Szj Rezső* (1985), *Tamás Gáspár Miklós* (1987), *Pomogáts Béla*, *Szokolczay Lajos* (1988), *Lengyel László*, *Szigethy Gábor* (1989). A két utolsó, már Magyarországon (1990-ben Szegeden, 1991-ben Egerben) megrendezett találkozón már a 21 előadó közül csak 6 volt emigráns.

Nem kevésbé érdekes a Tanulmányi Napok keretében mindig megrendezett képzőművészeti kiállítások statisztikája. Itt természetesen figyelembe kell venni, hogy a festőnek, szobrásznak nehezebb a dolga, mint az előadónak, aki "csak" előadásának kéziratát hozza magával; képzőművészeti tárgyak szállítása sokkal nagyobb nehézségekbe ütközik, különösen határokon keresztül. Nem a rendezőkön vagy a Nyugat-Európában élő magyar művészekén múlott tehát az, hogy e kiállítások 77 résztvevőjének 36%-a Svájcban, további 26%-a valamely nyugat-európai országban, elsősorban a Német Szövetségi Köztársaságban élő művészek köréből került ki. Annál érdekesebb viszont, hogy mégis 19 kiállító érkezett Erdélyből (25%), míg Magyarországból csak 6 (8%). E kiállí-

tások megszervezésében és rendezésében Saáry Éva mellett döntő szerepet játszott az Erdélyből 1980-ban Svájcba menekült festőművész, *Török Pál*. Föltétlenül megemlítendő a forradalom 25. évfordulója alkalmával 1981. január 31. és február 27. között a luganoi Malpensata palotában megrendezett emlékkiállítás, amely élénk nemzetközi visszhangra talált.

A kis kötet természetesen csak utalásokat tartalmazhat arra a hatalmas, dokumentációs anyagra, amely felgyűlt a Lugánói Tanulmányi Napok során. S itt nemcsak az előadásokat tartalmazó, 1000-

2000 példányban megjelent tizenöt kötetről van szó. A 15 év alatt elhangzott előadásokról, valamint az azokat követő vitákról, hozzászólásokról is hang-, részben videofelvétel készült, a most már történelmi értékű fényképanyag több albumot tölt meg, s nagyon érdekes kortörténeti anyagot nyújt a SMIKK elnökének a konferenciák szervezésével kapcsolatos levelezése is, amely ma a Petőfi Irodalmi Múzeum irattárában található.

Minderről ne szólj szám, akkor sem, ha emiatt fáj a fejem. Aki tudni szeretné, kérem, vegye meg és olvassa el a könyvet. Higgyék el: érdemes...

Molnár Andrea

A „belül valók mécsének” fényéből

Szilárdfy Zoltán: Ikonográfia és kultusztörténet. Képes tanulmányok

Másodéves szombathelyi főiskolás hallgatónak Lőrincz Zoltán tanár úr a profi táncos könyvnyelvével találkozó, a valcer méltóságteljes tökéletességével, néhány tánc lépésben prezentálta a barokkot az ehhez képest botladozó, partnerének lábára taposó manierizmus után. Az akkor még sokunkat megmosolyogtató jelenet – mint későbbi tanulmányaim kapcsán kiderült – igazán érzékeltes szemléltetése a kor gondolatiságának.

A sokáig – túlkapásai miatt – elítélt korszak neve a különböző nyelvekben szabálytalanságra, nyakatekertségre, vörhenyre, sebhelyre utal. Az előző korszakok szigorúságával szemben ugyanis a mosolyt, a grimaszt, a rémületet, az embert jellemző hangulatokat: a valóságot kezdték ábrázolni a kor alkotói. Úgy az érzelmre, mint az értelemre ható stílus a magasan művelteket és az írástudatlanokat, az élet minden területén a lét elmentés pólusait fogta egybe. Az 1870-es években, az impresszionisták önigazolása okán újra felfedezett stílus, ahogy Bálint Sándor mondotta: „sugárzó, vagy sommás” barokk a világban létezőket egységbe foglaló teljességgel zárta az élet minden területére ható, klasszikus korszakok sorát.

Aki soha nem mélyült el a művészettörténetben, az esetleg elutasító a barokk stílussal szemben. Érthető, hiszen ha értékeit nem ismeri, úgy szemléli produktumait, ahogy esztétikai érzéke azt megsúgja neki. Reflexként felvillan korábbi

tanulmányai kapcsán az arany felhőkben úszó puttókkal, indákkal túldíszített, cirádás, orosz barokk világa: elképzeli életterében annak motívumait, és nem látja szépnek. A barokkot nem szabad úgy szemlélni, hogy „berakom a szobámba”! Azonban a barokk világát megismerni vágyó, ha képzőművészeti alkotások révén szeretne közelebb jutni a XVII.- XVIII. század szelleméhez – úgy, hogy észre sem veszi –, jártassá válik a művelődésművészet-, kultusztörténet-, a népi gondolkodásmód megismerése kapcsán – a néprajz tudományában, s ha addig nem, rövid idő elteltével eligazodik a keresztény ikonográfia jelrendszerében is.

2003-ban a Balassi Kiadó gondozásában jelent meg Szilárdfy Zoltán *Ikonográfia-Kultusztörténet, Képes tanulmányok* című könyve. A székesfehérvári egyházmegyes római katolikus áldozópap, művészettörténész azon tanulmányaiból válogatott, a mellékletekkel több mint négy és félszáz oldalas, vaskos könyvbe, melyek – az ókor melletti – fő kutatási területének legfrissebb eredményeit tartalmazzák: a keresztény ikonográfia és kultusztörténet barokkig ható archaikus motívumainak felfedezését, illetve azok módosulásainak okát, a kor újdonságait, a képzőművészet más művészeti vagy profán területekkel való kapcsolódásait és számos önálló alkotás titkainak megismerését ígéri a kötet.

Mindig hiány a könyvesboltok, könyvtárak polcain a tanulmányoknak az a típusa, amely úgy tanít,

hogyan az olvasó lexikon nélkül is megérti a sorok tartalmát mindamelllett, hogy a kiadvány hiteles, a mai kutatók számára nélkülözhetetlen eredményeket hoz nyilvánosságra. Pedig mindennél fontosabb lenne az ilyen szellemben született írásos művek megjelenése a művelődés- és kultusztörténet területén! Sajnos azonban még az olvasottabb emberek egy része is elhalad a Szilárdfy-könyvhöz hasonló címmel kiadott munkák mellett anélkül, hogy belelapozna.

Dr. Prohászka Ottokárnak ajánlva, halálának 75. évfordulóján olyan kötet várta kiadását és látott napvilágot egy évvel később, melyet nem csak tudósoknak írt a tudós. A szám szerint összesen 510 színes és fekete-fehér képpel illusztrált könyv a kultusz- és művelődéstörténet, ikonográfia területén kevésbé járatos érdeklődőknek is szól: e célkitűzés a kutató három évtizedes művészettörténeti munkálkodása során – talán éppen az ókor és barokk illetően gondolkodásához igazodva – mindig irányadó elv volt.

Egy-egy tanulmány kapcsán a biztonság érzésének jóleső nyugalma szállja meg az olvasót azáltal, hogy az egy helyütt tárgyalt képeket szemlélve maga talál rá azon jelekre, melyek értelmezése már nem okoz nehézséget. Ismerőssé válnak egykor látott ábrázolások, s jelentést kapnak a szakrális képző- vagy iparművészeti munkákon ismétlődő motívumok. Mindemelllett a nem tipikus eseteknél olyan történelmi magyarázatot is nyújt egy-egy tanulmány, mely tovább megy az egyes jelek értelmének fejtegetésén: azok kialakulásának okait is feltárja.

Az egyes tanulmányok tömören, adatokkal gazdagon, de röviden tárgyalják témájukat, s bár tematikai szempontból többé-kevésbé csoportosítva és a bibliai történetek alapján időrendben halad a kötet, olvasásnál mégsem igényli az oldal-számok szerinti sorrendiséget: így a bő kínálatból bármikor, bármely írás méltó lehet arra, hogy lehetőséget kapjon megmutatni egy szeletet a kötet 325 oldalnyi tudományából.

Ez a szerkesztés adta szabadság visz arra, hogy javasoljam az érdeklődőnek mindenek előtt *A kegyképek Bálint Sándor szemével* című tanulmány elolvasását. Mert ez az írás arról a magyar

nép iránti és a magyar nép által viszonzott szeretetről szól, mely a néprajzkutató és művészettörténész Istentől kapott ajándéka lehet csupán, s mely népünk kutatóit segítette abban, hogy a tudomány eredményeit a jó nevelő magatartásával adják át, s így példamutatással tanítsanak az értékek őrzésére.

Ezzel a szemlélettel, melyet Bálint Sándor tanítványaként Szilárdfy Zoltán is követ, olvasmányaim során Berze Nagy Jánosnál találkoztam. Legyen erre példa az a néhány sor, ahogy Dömötör Sándor Berze Nagy Jánosra posztumusz munkájának előszavában emlékezett: *„egész életében ízig-veéig pedagógus volt. Tanár volt és tanítók – sok-sok tanító – oktatója lett. Szívesen magyarázott egész életében a hagyományok értékéről kultúrpolitikusnak és szántóvetőnek egyaránt. Szilárd meggyőződése volt, hogy a nemzeti élet nemcsak anyagi, szellemi, történelmi, erkölcsi és társadalmi közösség, hanem érzelmi egység is, amelyet a néphagyomány és önismeret segítségével éppen a pedagógusok sokasága tud megteremteni”*. Szükséges olyan kutatók könyvét olvasni, kik a régiektől tanult magatartást, a keresztény humanizmust hirdetik, nem fennhangon, hanem csendesesen tevékenykedve, sürgés nélkül adják át tudásukat! Szilárdfy Zoltán Bálint Sándorra emlékezve programot ajánl a mai kor kutatóinak: *„Ott ragyogott szellemisége mélyén a transzcendens fény, amely életének zarándokútját elejétől a végéig bevilágította, s amely kifejezésén is átsütött, szavában és írásaiban pedig mindig felcsillant. Mi, akik valamilyen fokon hozzátartozunk, az őt jellemző misztikus „belül valók mécséből” (Nagy Szent Teréz–Sík Sándor), gyűjtsük meg együtt szellemi szövetnünköt.”* Szilárdfy Zoltán könyve is ebben a mécs jegyében fogant, s e mécsnek fényéből látott napvilágot. A „népet tanító tudós”-magatartás a kötet gerincét adja: erőt a kutatáshoz, íráshoz s a tudás átadásához. Az olvasóval szembeni olyan attitűd ez, amely a szülőé, ki nem lehajol, hanem leterdel gyermekéhez, s úgy segíti ráncba szedni annak tovaszaladt cipőfűzőit.